

DOI 10.36074/grail-of-science.07.05.2021.049

ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОВГОТРИВАЛОГО СИМБІОЗУ ЛЮДСТВА І БІОСФЕРИ НА ОСНОВІ МУДРОТЕХНОЛОГІЙ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Корсак Костянтин Віталійович

д-р. філос. наук, професор, кафедра української і латинської мов
ПВНЗ «Київський медичний університет», Україна

Корсак Юрій Костянтинович

канд. філос. наук, старший науковий співробітник
Інститут вищої освіти НАПН України, Україна

Ляшенко Лариса Миколаївна

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов матем. ф-тів
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Похресник Анатолій Костянтинович

канд. філос. наук, доцент, директор
Київський технікум електронних приладів, Україна

Анотація. Стаття має футурологічне спрямування. Автори враховують головні особливості сьогодення і критично узагальнюють наукові праці, що стали результатом початкового періоду діяльності «Київського клубу АНТИКОЛАПС». Клуб являє собою розосереджену спільку науковців і педагогів, які об'єдналися для боротьби з Екологічним і Духовно-інтелектуальним колапсами (ЕК та ДіК). Ми багато в чому подібні до учасників Римського клубу, але спираємося на власні відкриття і безперервний моніторинг світових наукових і технологічних досягнень. Імпульсом до об'єднання стало незадоволення останніми пропозиціями Римського клубу й багатьма іншими подібними зарубіжними прогнозами, що не вказують реальних засобів для ліквідації глобальних загроз. На ключове запитання «Як урятувати людство?» ми маємо чітку відповідь — це можливо тільки через використання мудротехнологій (*mudrotechnologies* or *wisetechnologies*), які надають людям усе їм потрібне й одночасно виліковують біосферу від наявних пошкоджень.

Ключові слова: загрози людству, пандемія COVID-2019, Індустрія 4.0 та інші прогнози, відсутність стратегічності, негативна есхатологія, план порятунку, мудротехнології, ноонауки, симбіоз людства і біосфери

ВСТУП-1

В умовах надходження усе більш небезпечних хвиль світової пандемії COVID-2019 актуальність нашої статті є незаперечно високою через її скерованість на об'єднання людства задля порятунку на основі нашої пропозиції використання незвичайних засобів, які не помічають і не усвідомлюють не тільки світові ЗМІ, а й абсолютна більшість наших колега-науковців. Поясненню другої частини вступної фрази присвячена більша частина подальшого тексту, а тут ми запропонуємо кілька з багатьох можливих назв для рятівних і неочікуваних засобів: 1) мудротехнології — *mudrotechnologies or wisetechnologies*; 2) ноосферні технології — *noosphere technologies*; 3) ноотехнології — *nootechnologies*. На основі права винахідників надалі використовуватимемо в Україні навзамін перший або третій варіанти, а в скерованих на зарубіжних європейських читачів — тільки перший (детальне пояснення вмістимо аж у самісінький кінець статті).

ВСТУП-2

Розвиваючи думки вступної частини, вкажемо, що в подальшому ми стисло викладатимемо головні наукові досягнення початкової стадії (2019-2020 рр.) діяльності незалежної групи українських науковців, яку ми назвали «Київський клуб АНТИКОЛАПС» і скерували на ефективну боротьбу з екологічним колапсом та усіма іншими численними загрозами для людства.

Точна дата народження — 20 березня 2019 р., м. Київ, XIX міжнародна наукова конференція «Новітні чинники впливу на розвиток особистості майбутніх фахівців системи охорони здоров'я» у ПВНЗ «Київський медичний університет» (кафедра іноземних мов та соціально-гуманітарних дисциплін й лабораторія «Формування особистості студента»). Присутні висловили основні положення проекту Статуту: 1) члени Клубу поділяють ідею поєднання наших інтелектів у колективних наукових публікаціях з великим числом співавторів, що відповідає світовим тенденціям розвитку та інтенсифікації наукових досліджень і поширення їх результатів; 2) погоджуються зі скеруванням досліджень на усунення сучасних і майбутніх загроз для усього людства; 3) шанують етику наук та індоєвропейську цивілізаційну культуру і мораль.

Учасники Клубу вирішили продовжувати основну лінію діяльності загальновідомого Римського клубу, розпочату публікацією книги «Межі зростання» з прогнозом еволюції людства до межі 2100 року [1]. У ній було доведено неминучість тотального колапсу після 2050 року. Подальші два варіанти цієї книги уточнили цей апокаліптичний прогноз, але не запропонували реальних засобів порятунку світу [2].

На жаль, з плином років Римський клуб з кількох причин погіршував якість досліджень, а недавній його звіт за 50 років викликав у науковому світі хвилю обурення і незадоволення незастосовністю чи помилковістю його заключних порад і передбачень [3].

Всі учасники Київського клубу «Антиколапс» одностайні в необхідності збереження об'єктивних наукових досліджень і пропозиції всім якісної наукової продукцію. Клуб діє без засідань і семінарів на основі обміну е-інформацією через Інтернет. Проект статті розсилається членам Клубу і тим, хто може

приєднатися до нього. Після отримання редагованого ними варіанту цього тексту формувалася остаточний текст, який публікували в Україні.

За рік існування Київського клубу «Антиколапс» створено 8 великих статей, з яких упродовж 2019-2020 рр. опубліковано трохи більше половини у журналі «Вища школа», що є органом Міністерства освіти і науки України і Товариства «Знання» України. Але надалі нам заборонили скеровувати у «Вищу школу» матеріали від груп авторів, чисельність яких перевищує нормативний склад волейбольних команд. Тому ми щиро привітали намір австрійсько-українського проєкту «Грааль науки» створити сприятливі умови для світового поширення якісних і актуальних праць колективів українських науковців необмеженого складу у серії монографічних видань.

Подальший текст — наша перша колективна спроба використати цю можливість і запропонувати читачам ознайомитися з розширеними анотаціями вже опублікованих праць і самостійно переконатися в реальності порятунку людства від усіх глобальних загроз через заміну екологічно шкідливих індустриальних виробництв мудротехнологіями. Це обрані й досконало скеровані природні процеси 7-го технологічного укладу (це ще одна наша пропозиція), які надають людям усе потрібне для життя і розвитку з одночасним усуненням індустриальних та інших пошкоджень біосфери.

Мета цієї нашої спільної публікації — формувати на планеті позитивну есхатологію через створення і масове використання мудротехнологій 7-го укладу, спроможних забезпечити симбіоз людства і вилікуваної ним біосфери. **Серед завдань** є вимушена критика примітивних і помилкових розрекламованих й опублікованих у наукових виданнях і світових ЗМІ аналізів і прогнозів віддаленого майбутнього. Ми сподіваємося на те, що читачі усвідомлять і використають рятівний потенціал мудротехнологій і розвиватимуть десятки мудронаук, що забезпечать їх повну перемогу над індустриальними і ще старішими технологіями виробничого й іншого характеру

Методологія нашого аналізу і створення тексту статті відрізняється комплексністю й використанням знань, засобів і досягнень багатьох наук, чому сприяв і склад групи авторів — ми разом маємо понад тисячу публікацій з багатьох Sciences&Arts. У рамках глобально-еволюційного підходу лідерство серед цих «багатьох» ми віддаємо надзвичайно молодим і ще маловідомим «ноонаукам — мудронаукам», де перші літери підкреслюють їх мудрість у сенсі нешкідливості для біосфери. Ця унікальна особливість ноонаук дає людству сподівання урятуватися від загроз, що ми й доведемо у цій статті.

1. Концентрований виклад суми отриманих нами результатів на момент створення даного тексту

Ми обрали можливості інфографіки. Пропонуємо читачам якомога уважніше ознайомитися з рис. 1, що є найновішим варіантом створених К. Корсаком і Ю. Корсаком схем еволюції і прогресу людства, що мали витоком пропозицію американського соціолога і футуролога Е. Тоффлера (1928-2016) відтворювати її рухом угору на гребені трьох цивілізаційних хвиль — аграрної (№1), індустриальної (№2) та інформаційної (№3) (Тоффлер, 1980 [4]).

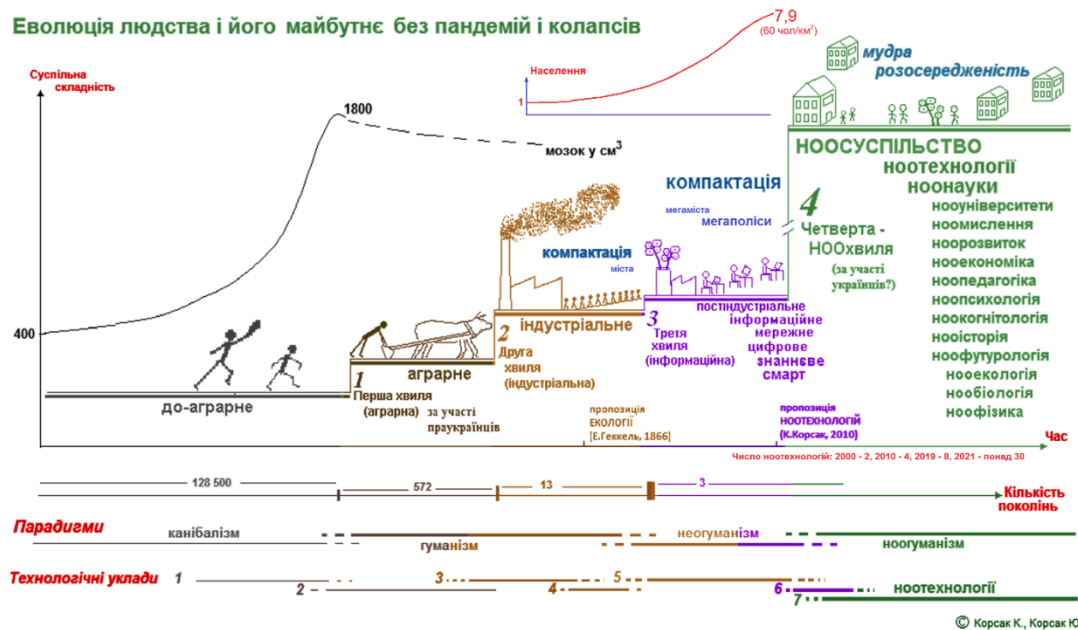

Рис. 1. Схема всієї еволюції Ното зі зміною п'яти суспільств, кількох парадигм, технологічних укладів і графіком обсягу головного мозку

Е. Тоффлер не малював рисунків, а просто дуже детально описував зміни ринків праці, відмирання одних занять і появу інших, а найбільше значення надавав «третьій хвилі». Його підтримали інші науковці і запропонували, як вказано на рис. 1, багато назв для четвертого суспільства. Та ніхто серед них не помітив народження нового і не вказав засобів порятунку від глобальних загроз для всього людства, яке швидко збільшує свою чисельність.

Шлях до порятунку всіх сучасних Homo Sapiens Sapienses виявив на зламі сторіч К. Корсак у процесі звичного для себе моніторингу всіх наукових відкриттів і технологічних досягнень. Він помітив два процеси (нанофотокаталізацію і отримання біопластиків з допомогою бактерій), які надавали людям потрібне, але не пошкоджували біосферу і навіть виліковували її від індустріальної деструкції. Як вказано на рис. 1, коли чудо-процесів стало чотири, він запропонував називати їх ноотехнологіями (від словосполучення «ноосферні технології»). Ю. Корсак у дисертаційному дослідженні довів перевагу терміну «ноорозвиток» над усім відомим поняттям «Sustainable Development», а пізніше під двома прізвищами були статті ([5] та ін.) й отримані авторські свідоцтва на 225 термінів «з майбутнього» [6]. Зручно познайомитися з головними нашими досягненнями в Інтернеті [7], бо надалі в цій статті ми вкажемо тільки окремі найголовніші ноотерміни.

Подібно до того, як у XIX ст. науковці і ЗМІ не звернули уваги на пропозицію Е. Геккеля (1866 р.) розвивати екологічні науки, десятки наших публікацій загубилися в потоці інших наукових статей і не привернули навіть тисячної частки тієї уваги, яку отримали емоційні звинувачення Грети Тунберг на адресу «лідерів світу» та усіх людей старшого віку. Неувага до епохальних пропозицій — характерне явище для всієї сукупності Ното, кожний з яких має приблизно сто видових недоліків мислення і поведінки та ледь дюжину

позитивних (альтруїзм, порядність і т.д.). Тому ми спокійно продовжуємо свої наукові пошуки, сподіваючись на вже зовсім близький момент усвідомлення іншими науковцями і всім людством того, що рятівна «четверта ноохвиля», вказана на рис. 1, розпочала пнутися до небес саме у даний момент.

Ось цілком незаперечний доказ цього: мудротехнології ми бачили дві в 2000 р., 4 — в 2010, 8 чи 9 на початку 2019-го, а в момент створення цієї статті наш список містить вже понад 30. Вже надходить нооера і людство прискорило рух до побудови ноосфери, не усвідомлюючи своїх досягнень і не концентруючи інтелект на мудротехнологіях і мудронауках. Справи йдуть успішно (хоч і повільно) навіть без «усвідомлення».

Закінчимо наш «концентрований виклад» відповіддю на запитання студентів — а яку з цих рятівних технологій можна назвати «найкращою»? Можливий варіант у даний момент виглядає в наших очах таким чином.

Людству «лоцмани планети», які щорічно проводять світові тижневі форуми в швейцарському Давосі, пропонують долати усякі пандемії через «повне перезавантаження» і прискорену добудову Індустрії 4.0 [8]. Усім обіцяють море нових «гаджетів» і безліч роботів — зварників, пакувальників, кельнерів, пастухів та ін. Але не помічають того, що вже кілька років діє фірма «Nature's Fynd», яка ось зараз здійснює стрімкий підйом угору до слави.

Ще в 2008 році один з її засновників Марк Козубал (Mark Kozubal) у межах виконання доручень NASA вивчав екстремофіли (грибки та інші найпростіші), які виживають і розмножуються навіть у гарячих джерелах. Спершу дослідники розв'язали завдання прискореного вирощування їстівних продуктів у космічних орбітальних станціях, пізніше звернулися до земних справ і стали шукати шлях до перетворення «сміттевої органіки» в якісну їжу. Успіх був значним, адже були отримані білки з повним комплектом дев'яти незамінних амінокислот, клітковиною та вітамінами, ліпіди і т.д. З приводу результатів і найближчих перспектив генеральний директор Nature's Fynd Томас Джонатас висловився таким чином: «Мікроби можуть подвоїти свою біомасу за лічені години, вони неймовірно продуктивні, виробляючи відмінний білок, для якого не потрібно садити насіння і збирати урожай через півроку. У виробництві білка відбувається революція». [9]. Додамо: ніколи вже не буде потреби винаходити і виготовляти мільйони роботів-пастухів, адже вказаним способом все населення Землі зможе забезпечувати себе мільярдами центнерів різноманітної їжі. Можливий наслідок — швидке зменшення явища еміграції.

Отже, на Землі завдяки винайденню цієї гранично зручної для тиражування мудротехнології і багатьох інших подібних стартує нооера і людство розпочинає захищатися від пандемій, екологічного, духовно-інтелектуального та інших колапсів. Радимо стежити в Інтернеті за успіхами проекту Nature's Fynd і тим, як у ньому й подібних концентруватимуться не десятки мільйонів, а десятки мільярдів (можливо — трильйонів) доларів США. Сподіваємося на те, що індустріальне тваринництво з його наругою над мільярдами цілком розумних ссавців з власними соціумами зникне назавжди. За кілька років все має змінитися радикально. Люди зможуть сказати собі: а ми таки розпочали виконувати пораду В.І. Вернадського (Париж, 1925 [10].) виготовляти собі їжу самостійно, а не грабувати і знищувати всю біосферу.

2. Аналіз головних публікацій «Київського клубу АНТИКОЛАПС»

1. Стаття №1 Клубу з назвою «**Рух людства до двох організованих ним колапсів — екологічного і духовно-інтелектуального. Який небезпечніший і чи є порятунком?**» мала 11 авторів і була опублікована у журналі «Вища школа» в березні 2019 р. [11]. Її скерування було стратегічно-програмним, що й підкреслювала анотація: *«Вказано, що головним фактором впливу на суспільну еволюцію людства були зміни у засобах життєзабезпечення, зумовлені накопиченням наукових знань та удосконаленням технологій. Індустріальне виробництво підвищило рівень життя навіть в умовах зростання населення Землі, але прискорило рух до Екологічного колапсу (ЕК). Науковці передбачають його настання після 2050 року. Автори статті доводять помилковість цього прогнозу і вказують спосіб ліквідації ЕК через заміну старих виробництв ноотехнологіями — екологічно нешкідливими. Але поряд з ЕК людству загрожує новіший колапс — Духовно-інтелектуальний (ДіК). Він полягає у пошкодженні та зменшенні головного мозку, поширенні девіацій поведінки, активізації негативних рис. У статті вказано частину проявів ДіК і запропоновано боротися з ним через створення ноонаук, застосування ноопедагогіки, формування ноомислення та ін.»*

У вступній частині цієї статті №1 коротко нагадано про те, що людство стрімко збільшує кількість загроз, що було відомо усім зі ЗМІ та інших джерел, а надалі ми пояснили текст важливого «Заповіту» австрійського нобеліанта-етолога К. Лоренца, який містив перелік головних і невивчаних помилок людства, накопичених на початок другої половини ХХ ст. Ось вони всі у гранично короткому формулюванні:

- «1. Перенаселення Землі та наростання агресивної поведінки;
2. спустошення природного життєвого простору;
3. гонитва всіх і кожного наввипередки з самим собою;
4. зникнення сильних почуттів і афектів внаслідок зніженості;
5. усе глибше генетичне виродження;
6. розрив із традиціями через брак контактів між батьками і дітьми, що викликає перші патологічні наслідки вже у немовлят;
7. безперервне зростання індоктринованості людства через посилення зомбувального впливу новітніх ЗМІ;
8. термоядерна зброя створює для людства значну небезпеку, але її уникнути набагато легше, як нівелювати загрозу від семи інших процесів [12, стор. 4-61]».

Слід вказати, що тогочасні ЗМІ не надали великої уваги цьому «Заповіту», але багато науковців вивчили головні положення і погодилися з фактом невідповідності генетичних програм поведінки, сформованих в епоху канібалізму і взаємополювання (рис. 1), до реалій сьогодення з його демографічними та екологічними проблемами.

У роки вказаних рефлексій К. Лоренца у Римі розгорнулася діяльність неурядового об'єднання частини кращих науковців світу, відомого як «Римський клуб». Вони були незадоволені космічно-ракетними змаганнями між СРСР і США та неувагою до екологічних та інших загроз. Розпочали з цього завдання і в 1972 році розбурхали світ книгою «Межі зростання (The Limits to

Growth) з багатьма кількісними передбаченнями майбутнього [1]. Нам потрібні тільки два — найбільш імовірне і максимально бажане, що ми й відтворили на рис. 2 і рис. 3.

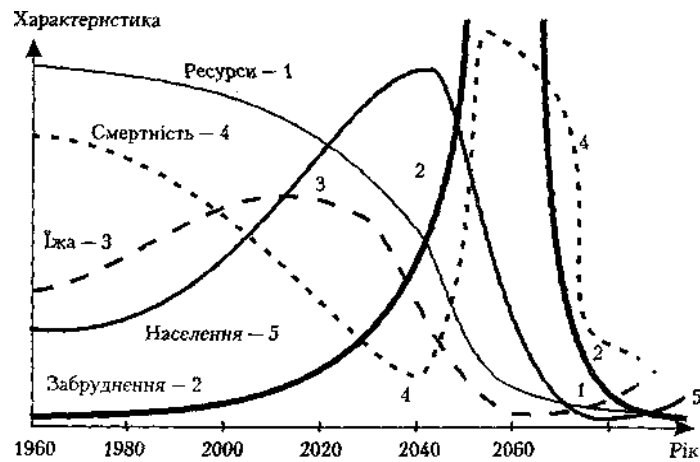

Рис. 2. Передбачення Римського клубу щодо розвитку людства у разі збереження дій і поведінки, характерних для всього ХХ ст.

Очевидно, що людство створить тотальний «Екологічний колапс» в інтервалі 2050-2070 років. Події розвивалися майже за сценарієм рис. 2 і негативна есхатологія сьогодення тільки посилюється за відсутності позитивності прогнозів (так і має бути через повне ігнорування рятівних мудротехнологій). Наголосимо на тому, що у книзі 1972 року видання останнім у тексті стояв позитивний прогноз, відтворений нами на рис. 3.

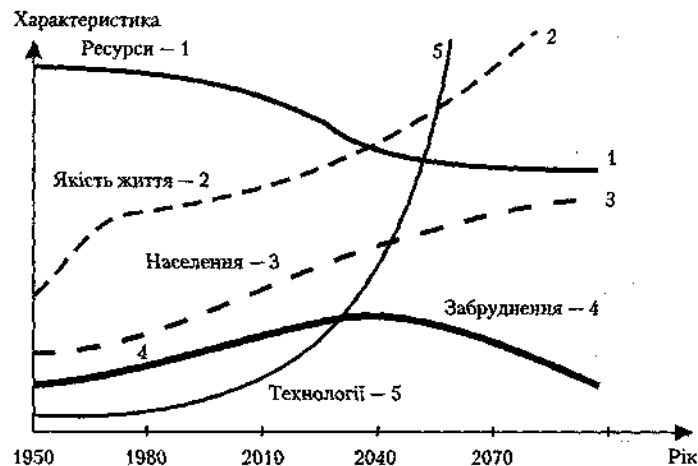

Рис. 3. Варіант розвитку людства у разі використання обмежень, об'єднання зусиль для подолання екологічних проблем і швидкого удосконалення технологій

Це був приклад ідеально сприятливого розвитку подій, коли мали поєднатися регуляція населення через планування народжень з радикальною заміною технологій на нові, які не супроводжуються забрудненнями. За подальші 30 років автори вказаної книги створили ще дві, цілковито

зневіришсь у технологіях і не повертаючись до рис. 3. Навпаки — наприкінці третьої книги недвозначно попередили про корисність підготовки до тотальної війни за рештки природних ресурсів...

Володіючи знаннями про перші майже десять мудротехнологій й пропонуючи десятки «слів з ноомайбутнього», учасники Клубу закінчили свою першу статтю пропозицією не звертати уваги на хибні праці Римського клубу, який так і не помітив реального шляху до порятунку людства.

Стаття №2 була оприлюднена в 2019 році в квітневому номері «Вищої школи» і мала назву **«Молоді науки про генетичне та еусоціальне в людині та її боротьбі з двома колапсами»** [13]. На відміну від статті №1 з її екологічним спрямуванням, друга була скерована на аналіз формування передумов більш прихованого і небезпечного Духовно-інтелектуального колапсу (ДіК). Основний наголос був зроблений на тому, що ДіК має складний і комплексний характер, оскільки полягає не стільки у пошкодженні та зменшенні головного мозку людей, як у виникненні і посиленні девіацій поведінки, активізації та взаємопоєднанню багатьох негативних рис. Визнано, що екологічний колапс можна порівняно прямолінійно ліквідувати через заміну старих виробництв мудротехнологіями (екологічно нешкідливими ноотехнологіями), а от Духовно-інтелектуальний колапс подолати значно важче і хороших засобів боротьби з ним ще не винайдено.

Стаття №2 є своєрідним оглядом найновішої інформації про процес відділення пращурів людей від тваринного світу й дуже тривалі змагання різних варіантів Homo Sapiens між собою аж до формування невеликої групи переможців, чий гени та успадковані риси поведінки відтворюють автори, читачі і все населення Землі (це змагання дуже схематично відтворене на рис. 1 для інтервалу часу «понад 120 000 поколінь»).

Центром рефлексій статті №2 є ще маловідомий серед освітян термін «еусоціологія», що означає не механічне поєднання особин у родину чи невелике плем'я, а формування подоби «надорганізму», у межах якого йде диференціація особин за чималою групою показників й формування великих переваг «надорганізму» над поєднанням тотожних особин. Чудовим прикладом цих переваг є гігантські термітники у порівнянні з мінігрупками мурашок, які можуть зустрічатися навіть в міських квартирах.

Домінантною ознакою надорганізму є максимально захищене у конкретних природних умовах «Гніздо» — місце появи і початкового зростання нових генерацій та формування тих істот, що спроможні заснувати нові гнізда й забезпечити цим існування та поширення даного виду. У випадку термітів велика тривалість еволюції призвела до дуже глибокої диференціації істот задля кращого виконання ними чітко визначених функцій, якими є вироблення і відкладення яєць, піклування про них, збір і трансформація їжі, захист входів у гніздо, його репарація та підтримування в робочому стані і т.д.

У випадку наших пращурів час існування стабільних гнізд зрідка був великим (у по-справжньому зручних печерах заселеність складала інколи десятки тисяч років), але він виявився недостатнім для поділу людського гнізда на частини на основі генетично-фізіологічних відмінностей для максимально високої ефективності виконання певних функцій. Гніздо набагато дужче

впливало на утворення певної організаційної структури та удосконалення мислення під час мало не безперервного спілкування, а не на зміни пропорцій тіла чи появу інших гіпертрофованих ознак. Період «гніздового суперництва» значно посилив і без того глибокий поділ всіх наявних людей на «своїх» і «чужих», на демаркацію «нашої землі чи мисливської ділянки» та її помітного відділення від ворожих територій. Досягла теоретичних вершин ненависть до «зрадників» чи просто «дисидентів» як найбільшої внутрішньої небезпеки для всіх інших членів племені, для його існування та успіхів.

Закінчення статті №2 присвячене наведенню кількісних показників сучасної тенденції зменшення середньої маси головного мозку людей й аналізу кількох прикладів недоречного прояву генетичних програм поведінки чоловіків, які випадково чи через власні зусилля очолюють держави й ігнорують будь-які сторонні поради.

У статті №3 (Вища школа, №7, 2019) «**Ноомислення як засіб ліквідації частини загроз Духовно-інтелектуального колапсу**» уперше в інформаційній сфері України автори зі спілки «АНТИКОЛАПС» сконцентрували зусилля для пошуків засобів ліквідації загрози Колапсу-2 — духовної та інтелектуальної деградації всього людства. Вказано на те, що його актуалізація припала на момент відмови людства від амбіційної й загальної цілі експансії у Космос і досягнення енергетичної незалежності через оволодіння термоядерними явищами. Ідеалом було проголошено споживацтво, що негайно збурило світ і стало одним з каталізаторів зіткнення цивілізацій. Прискорилося поглиблення розриву між обсягом наукових знань і технологічних успіхів людства в цілому з його спроможністю припинити деструкцію довкілля і розпочати лікувати біосферу. Замість руху вгору та формування цілісності людство плекає тероризм й поглиблює розбрат там, де були, як у час існування двох наддержав, сподівання хоча б на подобу єдності.

Глобальні події вже давно не підтверджують гіпотезу подвійної розумності Homo Sapiens Sapienses, адже розвиваються у протилежному напрямі, прискорюючи настання Колапсу-2. Автори статті пропонують поняття «ноомислення» як одного з можливих засобів організації антиколаптичної атмосфери життя нових генерацій і формування у них спроможності не тільки знати про загрозу Колапсу-2, а й боротися з нею. Значна увага приділена доведенню того, що поняття «мудрість» малоприслужне для боротьби з Колапсом-2, що ажіотаж навколо терміну «смарт — smart» може навіть виявитися шкідливим, якщо відволікатиме увагу від мудронаук і мудротехнологій (у тому числі — від ноомислення як найефективнішої когнітивної технології). Всі відомі нам смарт-технології шкідливі для біосфери.

Центральними темами статті №3 є не тільки виклад сукупності сучасних уявлень про процес мислення і його вагомій зміні упродовж головних стадій життя кожної особи (дитинство, підлітковий вік, молодість, дорослість, старість), а й наголос на наступних фундаментальних фактах.

1. Відсутність світових конвенцій «Про етику журналістики» і «Про обов'язки людини» ми вважаємо додатковими «невибачальними» помилками сучасного людства. Навіть прийнята і ратифікована в Україні та більшості інших держав світу Конвенція «Про захист прав людини і основоположних свобод» не

містить, фактично, жодних обмежень на споживацтво і жадібність окремої особи, акцентуючи інше, хоч також важливе і необхідне. Інформаційна мережа світу не має обмежень морального плану, чіткої заборони на створення і поширення неправдивих повідомлень, що ліквідувало кордони для ведення руйнівної для психіки і головного мозку атаки агресорів на всю планету одразу. У цій ситуації позитивні сподівання авторів живляться стрімким удосконаленням світового «штучного інтелекту» з перспективою його перетворення в дуже суворого ворога брехні.

2. Навколо теми «мислення» історично акумулювалося багато міфів і хибних гіпотез, одна з яких полягає у безперервному «відмиранні» нервових клітин мозку упродовж життя людини. Нові науки про вікові закони і особливості діяльності головного мозку і нервової системи надають море важливої інформації, яка майже цілковито відсутня в навчальних програмах закладів з системи не тільки середньої, а й вищої освіти.

3. «Мудрість» немає підстав розглядати як універсальну константу для всіх Homo старечого віку, адже насправді вона є національним надбанням й може мати полярний характер у представників різних народів. Це автоматично знищує надії на об'єднання світу на основі міфічної «глобальної мудрості», адже немає, наприклад, жодних надій на мультикультурне об'єднання ісламістів і християн-європейців.

4. Ми пропонуємо поняття «мудромислення (ноомислення)» з таким його визначенням: *це теоретично максимально досконалий спосіб використання головного мозку представниками кожної вікової групи, що враховує її особливості і використовує всю корисну частину сукупних знань, накопичених великою групою класичних і мудронаук (ноонаук), які все успішніше вивчають Homo Sapiens Sapienses.*

Стаття №4 членів «Київського клубу АНТИКОЛАПС» була опублікована в 2019 р. у вересневому номері «Вищої школи» [14]. Ми назвали її **«Корисність сучасних знань про норми і аномалії поведінки підлітків для успішного освітнього законодавства»** й скерували на якомога повніший виклад сучасних знань про глибинні витoki підліткової поведінки. Наголошено на тому, що в цьому віковому інтервалі відбувається не тільки пубертатна активація, а й практично повна перебудова програм роботи головного мозку та нервової системи з дитячого стану в майже дорослий. Використано нові досягнення етології (еволюційної психології), нейромолекулярної фізіології і когнітології. Ці науки довели певну дисфункціональність мозку підлітків через несформованість аналітичних зон у лобній корі. За короткий час мозок підлітків змінюється на 80%, на місце старих програм приходять зовсім нові. У статті наведено перелік 32 особливостей мозку підлітків й аномалій в їх поведінці.

Зауважимо, що авторський перелік цих показників вже був опублікований в ростовському й антипутінському електронному виданні РЕЛГА [15]. У листі від Редакції цього видання, до якого зверталися у ті роки мільйони осіб з мало не 140 держав освіти, нам подякували за 31-е попередження: «Надзвичайно високою є небезпека зіткнення сторонніх осіб з підлітковою зграєю в момент, коли її керівник обирає вектор “спільних дій”». Воно, як вказали росіяни, у багато разів зменшило їм небезпеку від усіх «вечірніх» прогулянок містом...

Закінчимо короткий виклад змісту статті №4 актуальною для сучасної

України оцінкою інновацій в освітньому законодавстві. Серед несподіваних наслідків удосконалення мобільної інформаційної техніки виявилась реалізація прагнення частини дітей до самоствердження у формі вміщення в мережі свідчень своїх досягнень у конкуренції з ровесниками, доказів «перемог» аж до рівня побиття слабших від себе тощо. Кількість та різноманітність повідомлень про шкільне знуцання (булінг) швидко зростають через схильність людей до змагання, до перевищення досягнень і дій інших осіб. Цілком логічним є негативна реакція громадськості на булінг і прийняття в Україні закону, який повинен ліквідувати це явище в освітній системі [16].

Наше ознайомлення з реакцією ЗМІ України на цей Закон разом з вивченням відгуків юристів, психологів, соціальних працівників і педагогів дало змогу зробити доволі суперечливі висновки:

1) у разі знуцань винними проголошені всі учні і всі дорослі, а тому для всіх, включаючи вчителів, заплановані покарання;

2) у виграші тільки неповнолітні булери. Закон визнає, що їх покарати практично неможливо, а тому розплачуватися мають усі інші, насамперед, «неуважні» вчителі і керівники шкіл. Додамо від себе, що у разі організації міні-Нюрнбергського процесу навколо якогось конкретного факту винний опиниться на вершині щастя через досягнення своєї мети — виділитися з усіх через організацію грандіозного «шухеру»;

3) практично не звучать думки поміркованих фахівців щодо факту існування помірних чи більшеньких шкільних знуцань в усі часи та в усіх народів. Як відомо усім, змагання і різні види конкуренції серед підлітків є цілковито природним явищем, яке ліквідувати, очевидно, неможливо. А от реагувати на це явище можна по-різному в межах від потоку скарг на адресу «неуважного» вчителя аж до майже повного його ігнорування.

Фінляндія обрала своєрідне «ігнорування», увівши заборону для вчителів активно займатися вихованням і «прищепленням моралі» замість використання всього навчального часу на формування навичок самоосвіти і самовдосконалення, отримання виробничої компетентності і т.д. Мотивація тут доволі очевидна: змагання між дітьми і молодшими підлітками є природним процесом. Вони між собою якимось розберуться на основі природних програм дій і тих етологічних та інших знань, які отримують до настання пубертатного періоду і загострення підліткової кризи. В історії є чимало прикладів того, що нещасна жертва мала користь з кривди через зціплення зубів і такий активний прогрес, що пошивав у дурні одразу всіх кривдників (саме так сталося свого часу з І. Ньютоном під час його «бурсацького життя»). Рухаючись трасою цієї думки, можна констатувати *доцільність та природність «підліткової кризи» як природного аналогу медичного щеплення дітей, винайденого лікарями як засіб тренування імунітету й підготовки пацієнта до зустрічі з потужними захворюваннями під час дорослого життя.*

Межі статті не дають змоги детально пояснити теоретично і засвідчити на прикладах переваги застосування ноомислення і ноонаук (описані нами у статті №3 Клубу) над усіма іншими засобами запобігання появі та зміцненню булерів. Ніщо не заважає на цій основі дорослим разом з учнями класу так розумно організувати «досудові дії», що кожен потенційний булер буде твердо знати, що замість захоплення його видатними якостями він зазнає тотальної зневаги і тимчасово (чи й надовго) стане об'єктом кепкувань, якщо ризикне

стверджуватися через маленький чи більший булінг.

Стаття Клубу №5 з назвою «**Основи сучасних знань про кохання і любов та їх значення для спроможності людства уникнути двох глобальних колапсів**» (Вища школа, 2020, №2) має таку аномальну кількість новітньої для освітян та інших професіоналів наукової інформації [17], що ми зможемо описати її тут тільки доволі поверхово. Вона виявилася останньою, адже пізніше з'явилися заборони на кількість співавторів.

Її початок побудований на викладі результатів нашого вивчення причин семантичної нерівноваги використання слів «Кохання» і «Любов». Виявилось, що у переважній більшості сучасних мов перше слово відсутнє і включене в сукупність значень слова «Любов». Зроблена спроба пояснити цю виразну асиметрію на основі звернення до досягнень палеогенетики та інших частин «нооісторії», яку ми вважаємо сукупністю точних ізотопних датуваль археологічних знахідок та біогенетичних дешифрувань, що доповнюють писемні джерела інформації.

Ядро статті складають наукові факти. Детально пояснено нейромолекулярну природу емоції кохання, доведено її важливе значення для нормального перебігу життя чоловіків і жінок. Вказано на причини відсутності в українській освіті правдивої інформації про цінність глибокої і довготривалої емоції кохання для молоді, для її сімейного і батьківського щастя. Авторські пропозиції полягають у необхідності поширення правди про кохання і любов в національній системі освіти.

Стаття №6 з назвою «**Римський клуб та інші досягнення наших попередників у боротьбі з глобальними колапсами: критичний аналіз**» (Вища школа, 2020, №7-8) мала тільки чотири автори [18]. Її мета полягала у вивченні півстолітньої діяльності Римського клубу (РК) — провідного світового неурядового об'єднання кращих інтелектуалів світу. РК був створений як «голос наукової правди», орган виявлення й поширення на загал населення планети результатів критичного аналізу реального стану всієї популяції людей та побудови на цій основі об'єктивних прогнозів майбутнього. РК має особливі заслуги у вивченні загрози світового Екологічного колапсу (ЕК) та інших великих нещасть. Стаття №6 містила огляд успіхів РК, пояснювала причини різноманітності ставлення до РК й акцентувала головні недоліки колективного звіту-2017 його членів в аспектах помилкових оцінок сучасних проблем людства та пропозицій малореальних засобів усунення загрози тотального ЕК. Вказано, що сучасні труднощі РК є наслідком упередженого ставлення його членів до світових досягнень у сфері Sciences&Arts, зокрема, повного ігнорування ними ролі екологічно безпечних ноотехнологій і перспектив розвитку ноонаук — мудрих знань з майбутнього.

3. Виявлення форсмажорності негативного впливу сприйняття слова «ноосфера» на Заході на рух людства до ноосимбіозу з біосферою

Як ми пообіцяли у Вступі-1, викладемо важливі факти щодо безсумнівних семантичних перешкод на шляху до початку процесу захисту людства від усіх загроз для свого існування і розвитку.

Ще до появи Київського клубу «Антиколапс» його організатори зробили десятки спроб поширити інформацію про рятівний для людства потенціал ноотехнологій і ноонаук на якомога ширший науковий загал, але успіхи були мінімальними на экс-радянських теренах і цілковито нульові у «західних»

наукових та інших виданнях. Прикладом є мовчання різноманітних організаторів третього світового екологічного форуму в Ріо-де-Жанейро в 2012 р. Ми надіслали їм на кількох мовах багато зручних для ознайомлення матеріалів про ноотехнології і ноонауки. У відповідь — тиша й повне ігнорування наших пропозицій, що могло сприяти перетворенню цього Форуму в місце банальних закликів до хорошої поведінки, тотального «позеленіння» і глобальної «боротьби з бідністю». Лідери наук світу назвали його «нульовим».

Нагадаємо, що терміни і слова з префіксом «ноо» мають грецьке походження. Не заглиблюючись у деталі їх еволюції, вкажемо, що з задовільною для наших цілей точністю їх можна ототожнити з відповідними українськими словами із заміною «ноо» на «мудр». Замість ноосфера, ноотехнології, ноомислення — мудросфера, мудротехнології, мудроумислення.

Але це все тільки в лінійному (спрощеному) наближенні, адже насправді в багатьох випадках слова з «ноо» не мають аналогів у минулому чи в поширеному лексиконі, тому є просто незамінними. Ми помітили, що вживаність ноотермінів зростає, але недостатніми темпами. До того ж, зберігається контроверсійна різноманітність змістів у різних країнах.

Сконцентруємося на загальнопоширеному слові «ноосфера» і важливому для майбутнього людства авторському терміні «ноотехнології». Для «ноосфери» Інтернет запропонував 723 тис. англомовних матеріалів, і 577 тисяч українських чи російських (так спрацювала програма пошуку). Для випадку «ноотехнології» результат виявився несподіваним: англійська мова — 601, російська мова — 2 610, українська мова — 6 180 (дата — 12-04-2021). Вивчення пропозицій засвідчило, що українськомовна перевага зумовлена посиланнями на наші численні статті, в назві яких фігурує слово «ноотехнології». Як і слід було очікувати, воно виявилось не стовідсотково авторським, адже зрідка фігурувало у статтях і книгах як «nootechnology». Вразили нас такі виявлені під час аналізу змісту всіх тисяч матеріалів факти:

1) в англомовному і загалом «західному» секторі тема «ноосфера» заповнена матеріалами, що пов'язані з іменем видатного «універсала» француза П'єра Тейяра де Шардена (1881-1955). Зрідка згадують математика і філософа Едуарда Леруа (1870-1954) з його численними лекціями про ноосферу, ще рідше нашого В. Вернадського (1863-1945), чії лекції у Сорбонні уважно слухали французи, що й могло спонукати їх використати слово «ноосфера» замість старішого і менш зручного «інтелектосфера», яке набагато раніше запропонував лідер наук першої половини ХІХ ст. Александер фон Гумбольдт (1769-1859). На Сході Європи великого значення надають В.І. Вернадському, нерідко називаючи саме його винахідником терміну «ноосфера».

2) У західних уявленнях слово «ноосфера» слід розуміти як «духосфера» і цілковито «нематеріальне» поняття, на наших теренах варіантів тлумачень дуже багато з використанням слів переважно з наукового, а не духовного (у сенсі spirit) лексикону. Надходження нових технологій роботи з інформацією викликало після 2010 року на Заході новий спалах цікавості до ноосфери і ноотехнологій. Але сутнісних змін у змісті усіх термінів з «ноо» не сталося.

3) На Заході слово «ноотехнології» зі щойно вказаних причин вважають різновидом понять зі світу психології і теології. Ми зустріли хорошу пораду називати негативні за наслідками когнітивні впливи «психотехнологіями», а

протилежні за результатами — «ноотехнологіями» [19, с.149]. Чітко і майже однозначно. На наших теренах термін «ноотехнології» має універсальне значення, застосовуючись також для процесів у матеріальному світі (пропонують ноологію, нооекономіку [20] чи нооуправління [21]).

4) І найголовніше: ніде і жодного разу ми не зустріли в інших авторів Заходу чи Сходу «нашої» пропозиції називати терміном «ноотехнології» тільки ті виключно мудрі й екологічно нешкідливі виробничі процеси, які забезпечують людям потрібне і одночасно виліковують довкілля від аграрних та індустріальних пошкоджень. Ми можемо пояснити це не так явищем різноманітності лексики слів з «ноо», як нескінченно твердим переконанням інших науковців у тому, що виготовити безліч потрібних для людей інструментів і речей цілковито неможливо без пошкодження довкілля, без пестидізації середовища перебування популяції Homo і всіх інших численних деструктивних явищ.

Так і було до 2000 року.

Це неправильно зараз, бо ідеальні технології існують і тому ми пропонуємо цілий «Нооглосарій-2» [6], що містить 225 «ноотермінів з майбутнього» на двох мовах і з короткими поясненнями (на нього ми отримали авторське свідоцтво [22]). Нагадуємо — мудро технологій стає все більше.

Пропонуємо читачам з користю для себе і близьких використовувати все викладене у статті. Майбутнє надходить стрімко і слід взяти участь у побудові ноосупільства і ноосфери. Мріємо, що хтось з ректорів чи інших керівників виявить сміливість і разом з колективом змінить назву включенням у неї літер «ноо». Вища несправедливість станеться тоді, коли першими так учинять у Перу, Венесуелі чи на Маврикії.

Список використаних джерел:

- [1]. Медоуз Д.Х., Медоуз Д.Л., Рэндерс И. *Пределы роста*. М., МГУ, 1991. 207 с.
- [2]. Медоуз Д.Х., Медоуз Д.Л., Рэндерс И. *За пределами роста*. М.: Прогресс, Пангея, 1994; *Пределы роста. 30 лет спустя*. М.: ИКЦ «Академкнига», 2008.
- [3]. Ernst Ulrich von Weizsacker, Anders Wijkman (2018). *Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet. A Report to the Club of Rome*. Springer, 2018. 220 p.
- [4]. Toffler, A. (1980). *The Third Wave*. Bantam books. New York * Toronto * London * Sydney * Auckland.
- [5]. Korsak, K.V., & Korsak, Yu.K. (2018). The Only Way to Save Humanity from Total Collapse – Nootechnologies and Noosciences. *Humanities Bulletin of Zaporizhzh State Engineering Academy: Proceedings Scientific publications*, 74, 1-10 (http://www.zgia.zp.ua/gazeta/gvzdia_74_2.pdf)
- [6]. Корсак К.В., Корсак Ю.К. (2019) Нооглосарій-2 — ноонауки для майбутнього без колапсів. *Вища школа*. 2019. №2. С. 43-58.
- [7]. Корсак К. В., Корсак Ю.К (2014). Нооглосарий как средство ноомышления и нооразвития человечества в XXI веке // РЭЛГА. – 2014. – №7(280), 17 июня. (<http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=3908&level1=main&level2=articles>)
- [8]. Klaus Schwab & Thierry Malleret *COVID-19: The Great Reset*. Geneva, July 2020 Kindle Edition (URL: <http://reparti.free.fr/schwab2020.pdf>)
- [9]. Бельчикова Е. В следующем году на рынке появится мясо из микробов Йеллоустона (URL: <https://www.popmech.ru/science/news-658833-v-sleduyushchem-godu-na-rynke-poyavitsya-myaso-iz-mikrobov-yelloustone/>)

- [10]. Vernadsky W. (1925). L'autotrophie de l'humanite // *Revue generale des sciences*. 1925. No. 17/18. Pp. 495-502.
- [11]. Корсак К., Корсак Ю., Антонюк Л., Благініна С., Бойчук О., Давиденко Н., Кірик Т., Ляшенко Л., Пилипенко С., Похресник А., Сонько С. Рух людства до двох організованих ним колапсів — екологічного і духовно-інтелектуального. Який небезпечніший і чи є порятунком? *Вища школа*. 2019. №3. С. 7- 18.
- [12]. Лоренц К. (1998). *Оборотная сторона зеркала*: Пер. с нем. М.: Республика, 1998. 393 с.
- [13]. Корсак К., Корсак Ю., Антонюк Л., Благініна С., Бойчук О., Воронкова В., Давиденко Н., Дударенко Л., Дяковський Д., Євтодюк А., Кірик Т., Кнодель Л., Киенко-Романюк Л., Кулик О., Лісовська Л., Ляшенко Л., Максименко Г., Максименко О., Муляр Г., Парапан В., Пилипенко С., Поляк О., Похресник А., Соловей Н., Сонько С., Тарутіна З., Тименко В., Тростянецький О., Ховпун О., Чорний О., Шакун Н., Шевчук І., Шугалій Н. Молоді науки про генетичне та еусоціальне в людині та її боротьбі з двома колапсами. *Вища школа*. 2019. №4. С. 36-51.
- [14]. Корсак К., Корсак Ю., Антонюк Л., Артемов В., Берегова Г., Благініна С., Бойчук О., Васюта О., Гриценко М., Давиденко Н., Дударенко Л., Дяковський Д., Євтодюк А., Кірик Т., Кнодель Л., Киенко-Романюк Л., Кузьмінець М., Кузьмінець О., Кулик О., Лісовська Л., Ляшенко Л., Максименко Г., Максименко О., Михайлюк М., Муляр Г., Парапан В., Пилипенко С., Поляк О., Похресник А., Соловей Н., Сонько С., Тарутіна З., Тименко В., Ткаченко Л., Тополь О., Тростянецький О., Ховпун О., Чорний О., Шакун Н., Шевчук І., Шугалій Н. Корисність сучасних знань про норми і аномалії поведінки підлітків для успішного освітнього законодавства. *Вища школа*. 2019. №9. С. 46-62
- [15]. Корсак К.В. (2014). Особенности мозга подростков и персонажей Большой Истории. *РЭЛГА*. 2014. №10(283), 28 августа. (URL: <http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=3978&level1=main&level2=articles>)
- [16]. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19>)
- [17]. Корсак К., Корсак Ю., Антонюк Л., Благініна С., Бойчук О., Воронкова В., Гриценко М., Давиденко Н., Дударенко Л., Дяковський Д., Євтодюк А., Кірик Т., Кнодель Л., Киенко-Романюк Л., Кулик О., Лісовська Л., Ляшенко Л., Максименко Г., Максименко О., Муляр Г., Парапан В., Пилипенко С., Поляк О., Похресник А., Соловей Н., Сонько С., Тарутіна З., Тименко В., Тростянецький О., Ховпун О., Чорний О., Шакун Н., Шевчук І., Шугалій Н. Основи сучасних знань про кохання і любов та їх значення для спроможності людства уникнути двох глобальних колапсів. *Вища школа*. 2020. №2. С. 42-57
- [18]. Корсак К., Корсак Ю., Ляшенко Л., Похресник А. (2020). Римський клуб та інші досягнення наших попередників у боротьбі з глобальними колапсами: критичний аналіз. *Вища школа*. 2020. №7-8 (192-193). С. 60-77.
- [19]. Curating the European university: Exposition and Public Debate. M. Simons, M. Decuyper, J. Vlieghe, J. Masschelein (eds). 2011. Leuven University Press (URL: https://books.google.com.ua/books?id=jyWhEEgKJK4C&pg=PA149&lpg=PA149&dq=nootechnology&source=bl&ots=_2-OEJK3bN&sig=ACfU3U0y_qzOONAtzLmjlEUzxEfHrbyFA&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKWieobXXulfvAhWi4YUKHSnHBogQ6AEwAHoECAUQA#w=onepage&q=nootechnology&f=false)
- [20]. Бодрунов С.Д. (2018). *Ноономика /Монография/*. М.: Культурная революция, 2018. 432 с.
- [21]. Дементьев М.С. (2005). Общие принципы ноотехнологического природопользования // *Материалы IX региональной научно-технической*

конференції «Вузовська наука — Северо-Кавказському регіону». Ставрополь: СевКавГТУ, 2005. С. 175-176.

- [22]. Корсак К.В., Корсак Ю.К. (2019). Свідоцтво про реєстрацію авторського права на літературний письмовий твір наукового характеру «Nooglossary-2 — Noosciences for the Future without Collapse» («Nooglossary-2»). №89780. 13.06.2019 р. — К.: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Департамент інтелектуальної власності, 2019.

СПИСОК ІНШИХ СПІВАВТОРІВ — ЧЛЕНІВ КИЇВСЬКОГО КЛУБУ «АНТИКОЛАПС»:

Антонюк Людмила Анатоліївна, ст. викл., Ун-тет менеджменту освіти НАПН України;
 Артемов Володимир Юрійович, д.п.н., доцент, професор кафедри Національної академії Служби безпеки України, м.Київ;
 Благініна Світлана Вікторівна, к.п.н., доц., Ніжинський держ. ун. імені Миколи Гоголя;
 Бойчук Олена Сергіївна, ст. викл., Київ. нац. економ. ун-тет ім. Вадима Гетьмана»;
 Бойчук Наталія Олександрівна, маг. філ., Київ. нац. ун-тет ім. Тараса Шевченка;
 Гриценко Марина Василівна, к.ф.н., ст.н.с. Інституту вищої освіти НАПН України;
 Давиденко Наталія Вікторівна, ст. викл., Київський медичний університет;
 Дударенко Людмила Валеріївна, к.філ.н., Міжнародна академія екології та медицини;
 Дяковський Дмитро, к.е.н., професор, Інститут екології, економіки і права, м. Київ;
 Євтодюк Антоніна Володимирівна, к.ф.н., доцент, гештальт-консультант, м.Луцьк;
 Києнко-Романюк Лариса Анатоліївна, к.п.н., доц., Вінницька акад. неперервної освіти;
 Кірик Тамара Вікторівна, к.п.н., доцент, Київський медичний університет;
 Кнодель Людмила Володимирівна, д.п.н., проф., Київський ун-тет ім. Бориса Грінченка;
 Кузьмінець Микола, д.техн.наук., Національний транспортний ун-тет, м.Київ;
 Кузьмінець Оксана, к.с/г.н., Націон. ун-тет біоресурсів та природокористування, м.Київ;
 Кулик Оксана Миколаївна, здобувач Інституту вищої освіти НАПН України;
 Лісовська Любов Володимирівна, проректор Інституту екології, економіки і права, м. Київ;
 Максименко Геннадій, ГО «Центр-99», голова правління, здобувач PhD, м. Київ;
 Максименко Олена Валеріївна, ГО «Центр-99», засновник Наукового сектору, м. Київ;
 Муляр Галина, к.іст.н., доцент, Академія праці, соціальних відносин і туризму, м.Київ;
 Парапан Василь Борисович, директор Центру «Практична філософія», м. Київ;
 Пилипенко Світлана Павлівна, к.ф.н., доцент, Київський медичний університет;
 Поляк Ольга Вікторівна, к.п.н., доцент, Київський нац. ун-тет імені Тараса Шевченка;
 Соловей Ніна Василівна, к.філ.н., доцент, Київський нац. ун-тет імені Тараса Шевченка;
 Сонько Сергій Петрович, д.геогр.н., проф., Уманський національний ун-тет садівництва;
 Тарутіна Зінаїда Євгенівна, к.мед.н., экс-працівник Інституту вищої освіти НАПН України;
 Тименко Володимир Петрович, д.п.н, проф., Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука;
 Тополь Ольга Володимирівна, д.ф.н., проф., Нац. пед. ун-тет імені М.П.Драгоманова;
 Тростянецький Олексій Іванович, аспірант, Нац. пед. ун-тет імені М.П.Драгоманова;
 Ховпун Олексій С., к.юрид.н., зав. каф., Академія праці, соціальних відносин і туризму;
 Чорний Олександр Олексійович, д.ф.н., проф. зав.каф. права, філософії та політології, Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г.Шевченка;
 Чорнойван Ганна Петрівна, к.п.н., Інститут вищої освіти НАПН України;
 Шакун Наталія Валеріївна, к.ф.н., доц., Чернігівський націон. технологічний ун-тет;
 Шевчук Ірина Костянтинівна, ст. викл. Київський медичний університет;
 Шугалій Наталія Євгенівна, к.п.н., доц., Ніжинський нац. ун-тет імені Миколи Гоголя.